

П. С. Покатаєв, доктор юридичних наук,
доктор наук з державного управління,
професор, перший проректор
Класичного приватного університету
ORCID: 0000-0003-3806-2197

В. М. Зінухова, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
інституту економіки та права
Класичного приватного університету,
ORCID: 0000-0002-7548-8448

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена детальному аналізу правових аспектів фінансування повної загальної середньої освіти (ПЗСО) в Україні, яка є ключовою ланкою у формуванні якісної системи освіти. Автори акцентують увагу на існуючих проблемах у процесі фінансової децентралізації, зокрема на неефективному розподілі міжбюджетних трансфертів, що негативно впливає на забезпечення потреб освітньої галузі в регіонах. Зазначено, що однією з головних причин є недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює порядок фінансування закладів ПЗСО, а також недостатня прозорість механізмів розподілу бюджетних коштів. У статті висвітлено виклики, пов'язані з реформуванням освітньої субвенції, обґрунтовано необхідність удосконалення процедур міжбюджетних трансфертів та забезпечення їх відповідності реальним потребам закладів освіти. Автори пропонують шляхи підвищення ефективності фінансування через покращення системи нормативів і критеріїв розподілу коштів, забезпечення більшої автономії місцевих органів влади у використанні фінансових ресурсів, а також створення умов для залучення додаткових джерел фінансування. Розглянуто перспективи запровадження міжнародного досвіду у фінансуванні освіти для підвищення її доступності та якості в умовах сучасних викликів.

The article is devoted to a detailed analysis of the legal aspects of financing general secondary education (GSE) in Ukraine, which is a key link in the formation of a quality education system. The authors focus on existing problems in the process of financial decentralization, in particular, on the ineffective distribution of inter-budgetary transfers, which negatively affects the provision of the needs of the education sector in the regions. It is noted that one of the main reasons is the imperfection of the regulatory and legal framework that regulates the procedure for financing GSE institutions, as well as the lack of transparency of the mechanisms for distributing budget funds. The article highlights the challenges associated with the reform of the educational subvention, justifies the need to improve the procedures for inter-budgetary transfers and ensure their compliance with the real needs of educational institutions. The authors suggest ways to increase the efficiency of financing by improving the system of standards and criteria for distributing funds, ensuring greater autonomy of local authorities in the use of financial resources, and creating conditions for attracting additional sources of funding. The prospects for introducing international experience in financing education to increase its accessibility and quality in the face of modern challenges are considered.

P. S. Pokataev, V. M. Zinukhova. Legal aspects of financing complete general secondary education in Ukraine: challenges and prospects for improvement

The purpose of the article is to study the legal aspects of financing complete general secondary education in Ukraine, to analyse the main challenges arising in the process of allocation and use of financial resources, and to develop recommendations for improving the financing mechanisms with due regard for international experience, modern budgetary system reforms and the needs to ensure equal access to quality education.

Methodology. To achieve the set goal and ensure the scientific objectivity of the obtained research results, a set of modern general scientific and special methods used in legal science was used.

Research results. The study has identified a number of key challenges that affect the efficiency of financing full general secondary education in Ukraine. In particular, it was found that the current system of inter-budgetary transfers does not ensure an even distribution of financial resources between regions, which leads to significant disparities in the provision of educational institutions. An analysis of the legal framework has shown that it needs to be improved to increase the transparency of the

© П. С. Покатаєв, В. М. Зінухова, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

mechanisms for allocating and using funds. A study of international experience, in particular the practices of the United States and the European Union, has shown that effective funding models are based on decentralisation, transparency of processes and active involvement of the public in monitoring the use of budget funds. It is established that public-private partnerships are a promising tool for attracting additional resources to the education sector; but in Ukraine its use is limited due to the lack of the necessary legislative framework and implementation mechanisms. Recommendations are formulated to improve the mechanisms of inter-budget transfers, strengthen financial control, introduce digital budget management tools and ensure social justice in the distribution of resources. The article also emphasises the importance of improving the financial literacy of heads of educational institutions and developing legislative initiatives for the development of public-private partnerships in education.

The scientific novelty of the study lies in a comprehensive analysis of the legal aspects of financing complete general secondary education in Ukraine, taking into account the current challenges of reforming the budget system. For the first time, the problems of regulatory and legal regulation of intergovernmental transfers and financial control mechanisms are systematised, and ways to improve them based on international experience are proposed. Recommendations for adapting foreign practices, in particular, models of education financing in the US and EU countries, to Ukrainian realities are developed. Prospects for the introduction of digital tools to ensure transparency and efficiency of financial resource management in the field of education are identified, and approaches to the use of public-private partnerships to attract additional resources to the sector are developed.

The practical significance of the study lies in the possibility of using its results to improve the regulatory framework for financing complete general secondary education in Ukraine. The proposed recommendations for improving the mechanisms of intergovernmental transfers, strengthening financial control and introducing digital tools can be used by state and local governments to ensure transparency and efficiency of budget allocation. The developed approaches to adapting international experience will contribute to the introduction of best practices in financial resource management in education. The results of the study can also serve as a basis for the preparation of financial management training programmes for managers of educational institutions aimed at improving their competence in budget management.

Key words: *budget system, legislative regulation, inter-budgetary transfers, international experience, educational reform, complete general secondary education, legal aspects, public-private partnership, social justice, financial control, financing of education.*

Вступ (постановка проблеми). Система фінансування повної загальної середньої освіти (ПЗСО) в Україні є однією з ключових складових забезпечення доступності та якості освітніх послуг. Проте, на сучасному етапі розвитку країни вона стикається з низкою викликів, зумовлених як соціально-економічними, так і правовими чинниками. Зокрема, процес фінансової децентралізації, який передбачає передачу частини повноважень і ресурсів на місцевий рівень, супроводжується низкою проблем, серед яких: нерівномірний розподіл освітньої субвенції, обмеженість місцевих бюджетів, недостатня прозорість та ефективність використання коштів.

Міжбюджетні трансферти, що є основним інструментом забезпечення фінансування закладів ПЗСО, часто не враховують реальних потреб громад, особливостей територій, демографічної ситуації чи інших важливих факторів. Це призводить до дисбалансу у фінансуванні між окремими регіонами, створюючи ризики для забезпечення рівного доступу до освіти.

Крім того, нормативно-правове регулювання фінансування освіти потребує удосконалення, зокрема в частині визначення критеріїв розподілу освітніх субвенцій, механізмів контролю за використанням бюджетних коштів, а також підвищення автономії навчальних закладів у фінансових питаннях. Усе це ускладнюється умовами сучасних викликів, включаючи військовий стан, що потребує перегляду підходів до фінансування освітньої галузі.

Отже, проблема фінансування ПЗСО потребує всебічного аналізу з точки зору правового забезпечення, а також пошуку інноваційних рішень для її вдосконалення, що стане передумовою якісного розвитку освітньої системи та забезпечення соціальної справедливості.

Актуальність обраної теми. Фінансування повної загальної середньої освіти (ПЗСО) є одним із ключових елементів забезпечення доступності та якості освіти в Україні, що є основою розвитку людського капіталу, економіки та суспільства загалом. У сучасних умовах реформування освіти та децентралізації влади постає низка викликів, пов'язаних із неефективним розподілом ресурсів, недосконалістю механізмів міжбюджетних трансфертів та недостатнім рівнем правового регулювання. Особливої уваги потребує забезпечення фінансової стабільності навчальних закладів в умовах зростання економічних та соціальних викликів, зумовлених зовнішніми і внутрішніми факторами, такими як воєнний стан, демографічні зміни та нерівномірний розвиток регіонів. Правове регулювання фінансування освіти вимагає перегляду й удосконалення, щоб відповідати сучасним європейським стандартам і сприяти інтеграції України до європейського освітнього простору. Окрім того, актуальність теми посилюється необхідністю оптимізації системи міжбюджетних трансфертів та пошуку нових джерел фінансування, що дозволить забезпечити стабільність і передбачуваність фінансових потоків для освітніх установ [10; 14, с. 22].

Дослідження даної проблеми є важливим кроком на шляху до розробки ефективних механізмів фінансування, які сприятимуть покращенню якості освіти, зменшенню регіональних диспропорцій та підвищенню конкурентоспроможності освітньої системи України у глобальному масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансування повної загальної середньої освіти

(ПЗСО) активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями, оскільки забезпечення доступності якісної освіти є однією з ключових засад сталого розвитку суспільства. Зокрема, значну увагу приділено аналізу механізмів міжбюджетних трансфертів та їх впливу на фінансову спроможність місцевих громад (Кравченко О. М., Романенко Є. О.). У дослідженнях зазначається, що децентралізація фінансування освіти в Україні створює як нові можливості, так і певні виклики, пов'язані з нерівномірністю розподілу ресурсів між регіонами.

Науковці, такі як Грищенко І. В. та Зубенко А. О., звертають увагу на правові аспекти фінансування освіти, зокрема на необхідність удосконалення законодавчої бази для забезпечення прозорості та ефективності розподілу фінансових ресурсів. У їхніх роботах підкреслюється важливість інтеграції європейського досвіду в правове регулювання освітньої сфери.

Значний внесок у дослідження зроблено щодо оптимізації бюджетних витратків на освіту (Савченко В. Л., Миколайчук О. С.), які акцентують увагу на необхідності впровадження нових моделей фінансування, таких як державно-приватне партнерство, цільові освітні фонди тощо.

Особливий інтерес викликають роботи, присвячені аналізу використання субвенцій на освіту, їхньої ефективності та прозорості (Деркач Н. М., Клименко Ю. В.). Науковці наголошують, що сучасна система освітньої субвенції потребує реформування для врахування специфіки кожного регіону, а також демографічних та соціальних змін.

Зарубіжні дослідники, зокрема Дж. Дьюї, Дж. Брунер, Ж. Г. Верн та М. Кларк, зосереджуються на аналізі ефективності децентралізованих моделей фінансування освіти в країнах ЄС, де значну роль відіграє автономія місцевих органів влади у прийнятті фінансових рішень. Цей досвід може бути корисним для України в контексті адаптації до європейських стандартів.

Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про широкий спектр наукових підходів до проблеми фінансування освіти. Водночас залишаються актуальними питання правового регулювання, прозорості розподілу коштів, інтеграції європейського досвіду та розробки ефективних механізмів фінансування, що потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в комплексному аналізі існуючих правових норм та механізмів фінансування загальної середньої освіти, а також виявленні основних проблем, що виникають у процесі фінансування освітніх закладів в умовах сучасних економічних і політичних викликів. Одним із головних аспектів дослідження є оцінка ефективності діючих законодавчих ініціатив, нормативно-правових актів, що регулюють фінансування освіти, а також впливу цих норм на забезпечення доступу до якісної освіти для всіх категорій учнів. У процесі дослідження особливу увагу буде приділено проблемам недостатнього фінансування, нерівномірному розподілу ресурсів серед регіонів країни та шкільних установ, що часто призводить до нерівності в освітніх можливостях для учнів із різних соціальних і економічних верств. Дослідження також охоплює аналіз правової бази, що забезпечує державне та місцеве фінансування, вивчення можливостей оптимізації бюджетних витрат на освіту, а також вивчення міжнародного досвіду у сфері фінансування освіти для визначення найкращих практик, які можна адаптувати в українській системі. В результаті дослідження мають бути розроблені рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення фінансування повної загальної середньої освіти в Україні, що дозволить забезпечити рівний доступ до освіти для всіх громадян, підвищити ефективність використання державних ресурсів та сприяти сталому розвитку освітньої системи.

Отримані наукові результати. Фінансування освіти є одним із ключових аспектів, що визначає рівень доступу до якісної освіти, забезпечує рівні можливості для всіх громадян і сприяє сталому розвитку країни. В Україні, як і в інших країнах, правове регулювання витратків на освіту є надзвичайно важливим елементом освітньої політики, оскільки без належного фінансування неможливо забезпечити ефективну діяльність освітніх закладів та реалізацію державної політики в галузі освіти. Сучасний стан правового регулювання витратків на повну загальну середню освіту в Україні має численні аспекти, що потребують аналізу та вдосконалення. Взагалі, це питання є важливим не тільки для забезпечення рівного доступу до освіти, але й для підвищення якості навчального процесу та забезпечення стійкості освітньої системи країни в умовах економічних і соціальних викликів.

Правове регулювання витратків на повну загальну середню освіту в Україні здійснюється через низку законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають джерела та порядок фінансування, а також відповідальність держави та місцевих органів влади за організацію і забезпечення навчального процесу. Одним із основних документів, що визначає правові засади фінансування освіти в Україні, є Закони України "Про освіту" та "Про повну загальну середню освіту" [4; 5]. Ці закони встановлюють принципи, за якими має здійснюватися фінансування всіх рівнів освіти, включаючи загальну середню. Важливими є також інші закони, зокрема, "Бюджетний кодекс України" (від 8 липня 2010 року) [3] та закони про Державний бюджет України (на відповідний рік), які регулюють порядок формування та використання державних коштів, у тому числі на потреби освіти. Водночас, фінансування загальної середньої освіти в Україні значною мірою залежить від бюджетних субвенцій, які виділяються з державного бюджету на підтримку освіти в регіонах. З 2014 року в Україні була реалізована реформа децентралізації, яка мала на меті покращення управління

та фінансування в різних секторах, включаючи освіту. Це призвело до передачі частини функцій та повноважень на місцевий рівень, що також вплинуло на систему фінансування шкіл [6].

Не зважаючи на значні кроки у реформуванні фінансування освіти, існує низка проблем, які потребують детального аналізу та вирішення. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування, особливо в сільських та віддалених регіонах України. Різниця в рівні фінансування шкіл у міських та сільських територіях призводить до значних диспропорцій у рівні освітніх послуг. Відсутність достатніх коштів у місцевих бюджетах спричиняє дефіцит матеріально-технічної бази, що негативно позначається на якості освіти. Ще однією проблемою є відсутність чітких механізмів контролю за ефективним використанням коштів. Незважаючи на існування законодавчих актів, що регулюють процеси фінансування, у реальності часто спостерігається неефективне використання виділених коштів, зокрема через корупційні схеми або недостатню прозорість у розподілі фінансування. Окрім того, складність і бюрократична затримка процесів фінансування та надання субвенцій з державного бюджету місцевим органам влади створюють затримки в забезпеченні шкіл необхідними фінансовими ресурсами, що перешкоджає нормальному функціонуванню освітніх установ [7].

Однією з найважливіших змін у фінансуванні освіти якраз стало впровадження реформи децентралізації в Україні. У рамках цієї реформи місцеві органи влади отримали більшу автономію у плануванні та розподілі бюджетних коштів, у тому числі на потреби освіти. Це мало потенціал для покращення управління та ефективності використання коштів на місцях. Однак ця реформа не позбавлена проблем. Багато місцевих органів влади не мають достатнього досвіду в управлінні освітніми ресурсами, що призводить до неефективного використання коштів.

У контексті реформування бюджетної системи України, зокрема в умовах децентралізації та оптимізації державних витрат, питання ефективного фінансування закладів повної загальної середньої освіти (ПЗСО) набуває особливої ваги. Внесення змін до бюджетної системи має потенціал для покращення ефективності використання державних коштів, але водночас створює нові виклики для освітніх установ. Бюджети місцевих органів влади стали основним джерелом фінансування освітніх закладів. Це мало за мету покращення управління та адаптацію ресурсів до конкретних потреб територій. Проте ці зміни спричинили низку проблем, зокрема: нерівномірний розподіл бюджетних коштів між регіонами, бюджетна незбалансованість та залежність від субвенцій та недостатня автономія освітніх установ у використанні коштів.

Так, різниця в фінансових можливостях місцевих громад призводить до того, що школи в економічно слабших регіонах, зокрема в сільських та віддалених районах, стикаються з серйозними труднощами в забезпеченні необхідними ресурсами. Ці школи не можуть забезпечити високоякісну освіту через обмежений бюджет, що негативно позначається на рівні освіти в цих регіонах. Місцеві органи влади все ще залежні від субвенцій з державного бюджету, які можуть бути недостатніми або непередбачуваними. Це створює невизначеність у фінансуванні закладів освіти, що ускладнює планування витрат на навчання та розвиток інфраструктури. Навіть з децентралізацією, школи не завжди мають достатню автономію для розподілу отриманих коштів у найефективніший спосіб. Це обмежує гнучкість у реагуванні на поточні потреби та адаптацію до змін в освітньому процесі [15; 19, с. 201-254].

Реформа децентралізації, яка розпочалася в Україні в 2014 році, передбачала передачу більше фінансових ресурсів на місцевий рівень для покращення якості надання публічних послуг, зокрема в освітній сфері. Однак у процесі реалізації цієї реформи виявилися серйозні проблеми: неоднорідність економічного розвитку регіонів, низький рівень місцевих бюджетів та відсутність чітких критеріїв для розподілу коштів. У Україні існує значна економічна нерівність між регіонами, що особливо впливає на фінансування освіти. Багатші території мають змогу забезпечити високий рівень фінансування для своїх шкіл, в той час як менш розвинені області стикаються з дефіцитом коштів. Це створює серйозну диспропорцію в рівні освіти між різними частинами країни. Місцеві органи влади часто не мають достатніх доходів для фінансування освіти на належному рівні. Відсутність ефективних механізмів поповнення місцевих бюджетів, а також залежність від державних субвенцій, робить фінансування шкіл нестабільним. На регіональному рівні часто відсутні чіткі критерії для розподілу коштів між освітніми закладами. Це призводить до того, що школи в різних районах отримують різну кількість коштів, навіть якщо кількість учнів у них приблизно однакова.

Існують проблеми не тільки у забезпеченні шкіл коштами, але й у їхньому ефективному використанні. Це включає наступні аспекти: низька прозорість фінансування, недостатній контроль за якістю витрат та необхідність реформування системи субвенцій. Хоча існують законодавчі вимоги щодо прозорості використання бюджетних коштів, на практиці часто виникають випадки неефективного або непрозорого використання коштів. Це стосується як центральних, так і місцевих бюджетів, де не завжди забезпечується належний контроль за витратами на освіту. Контроль за використанням коштів часто обмежений лише на рівні планування та бюджетування. Проте немає достатньо механізмів для оцінки ефективності використання коштів у контексті результативності навчального процесу. Потрібно запровадити системи моніторингу, які б дозволяли оцінювати не тільки фінансову складову, але й освітні результати. Система субвенцій не завжди відповідає реальним потребам закладів освіти. Часто розмір субвенцій не відповідає реальному навантаженню на школи, і це призводить до того, що навіть школи з високим рівнем учнівського контингенту не

отримують достатньо коштів для нормального функціонування.

За вищезазначених умов, вивчення міжнародного досвіду у сфері фінансування освіти може стати корисним для покращення ситуації в Україні. Країни Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) застосовують різні підходи до фінансування освіти, зокрема за допомогою ефективного розподілу бюджетних коштів, удосконалення механізмів контролю за витратами та забезпечення прозорості. Зокрема, країни, як Швеція та Фінляндія, відомі своїми інноваційними підходами до фінансування освіти, які забезпечують не тільки рівний доступ до навчання, а й високу якість освітніх послуг. Для України зокрема важливо впроваджувати нові механізми фінансування, такі як фінансування, прив'язане до результатів діяльності освітніх установ, а також забезпечення ефективного контролю за витратами на всіх рівнях - від державного до місцевого [2; 8-9].

Взагалі досвід інших країн може бути корисним для України при вирішенні проблем фінансування ПЗСО. Наприклад, у таких країнах, як Фінляндія, Швеція та Нідерланди, застосовуються механізми, що дозволяють забезпечити рівний доступ до освіти за рахунок справедливого розподілу бюджетних коштів і більшої автономії навчальних закладів у фінансових питаннях. В Україні також можна запровадити наступні підходи: моделі фінансування, прив'язані до результатів, коли встановлення чітких індикаторів якості освіти та надання фінансування на основі цих індикаторів дозволить сприяти більш ефективному використанню коштів; зміцнення фінансової автономії навчальних закладів, бо школи повинні мати більше можливостей для самостійного розподілу отриманих коштів, що дозволить їм більш гнучко реагувати на потреби освітнього процесу; запровадження прозорих механізмів контролю (створення ефективних систем моніторингу та контролю за використанням коштів), що дозволяють відслідковувати, як витрачаються ресурси на місцевому та державному рівнях, а також зменшити корупційні ризики та підвищить ефективність фінансування [17].

Ще одним із факторів, що належить розглянути є питання міжбюджетних трансфертів. Вони є основним інструментом фінансового забезпечення місцевих бюджетів і включають в себе субвенції, дотації, гранти та інші форми фінансової підтримки. В Україні процес їх розподілу значною мірою визначається фінансовою децентралізацією, яка дозволяє місцевим громадам більш гнучко і ефективно управляти своїми бюджетами. Однак, цей процес супроводжується певними труднощами. Одним з основних викликів є значна нерівномірність розподілу фінансових ресурсів між різними регіонами України, що призводить до різної якості надання публічних послуг і розвитку інфраструктури на місцях. Це особливо актуально для сільських і віддалених регіонів, де місцеві бюджети мають обмежені ресурси для фінансування базових потреб населення. Поточні механізми розподілу міжбюджетних трансфертів в Україні не завжди є прозорими і зрозумілими для всіх учасників процесу. Визначення потреби в фінансових ресурсах для кожної території, врахування специфіки регіонів і ефективності їх використання є складним завданням. Це ускладнює планування і використання коштів на місцевому рівні. Розподіл коштів часто не відповідає реальним потребам, особливо в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, де місцеві бюджети часто не мають змоги покрити всі необхідні витрати без додаткових трансфертів з державного бюджету [15-16].

В Україні існує низка проблем, пов'язаних із фінансовим контролем за використанням міжбюджетних трансфертів: недостатня прозорість у використанні трансфертів. Прозорість витрат є ключовим аспектом ефективного фінансового контролю. Однак у практиці часто спостерігаються випадки непрозорого використання коштів, що призводить до зловживань і нецільового спрямування фінансів. Брак відкритості у використанні трансфертів також негативно впливає на довіру громадян до державних органів влади; неузгодженість між бюджетними структурами. Існує проблема недостатньої координації між різними бюджетними структурами - місцевими органами влади, державними органами контролю, та іншими зацікавленими сторонами. Це ускладнює ефективне здійснення контролю за витратами, а також обмежує можливості для швидкого реагування на виявлені порушення; обмежений моніторинг ефективності використання трансфертів. В Україні існують проблеми з моніторингом результатів використання міжбюджетних трансфертів. Відсутність чітких критеріїв для оцінки результативності використання коштів призводить до того, що трансфери можуть не призводити до реальних покращень у соціально-економічному розвитку регіонів [18, с. 34-44].

Зважаючи на існуючі проблеми, є кілька ключових напрямків для вдосконалення механізмів міжбюджетних трансфертів, що допоможуть підвищити ефективність фінансової системи України, це: запровадження більш прозорих і зрозумілих критеріїв для розподілу трансфертів. Розробка чітких, об'єктивних критеріїв для визначення потреб у трансфертах на місцях дозволить значно підвищити ефективність їх розподілу. Це може включати аналіз економічного розвитку регіонів, кількості населення, соціальних потреб, інфраструктурних вимог та інших факторів; створення інтегрованих систем моніторингу та аудиту. Впровадження сучасних технологій моніторингу використання бюджетних коштів на всіх етапах їх витрачання дозволить забезпечити більшу прозорість фінансових операцій. Створення єдиних електронних платформ для обміну інформацією між центральними і місцевими органами влади дозволить оперативно виявляти порушення і реагувати на них; збільшення місцевої автономії у використанні фінансів. Місцевим органам влади необхідно надати більше можливостей для самостійного розподілу фінансових ресурсів, що дозволить знизити бюрократичні бар'єри і покращити ефективність витрат; підвищення рівня кваліфікації та навчання місцевих органів влади. Важливим аспектом вдосконалення є підвищення кваліфікації посадових

осіб, відповідальних за розподіл та контроль за використанням міжбюджетних трансфертів. А регулярне навчання допоможе знизити рівень помилок і зловживань при фінансових операціях [14, с. 22-28].

З метою покращення системи фінансового контролю необхідно посилення незалежності аудиторських органів, впровадження результативного бюджетування та створення системи фінансових санкцій. Бо аудит органів влади, що здійснюють фінансовий контроль за використанням трансфертів, повинен бути незалежним та об'єктивним. Забезпечення незалежності таких органів дозволить знизити рівень корупції та зловживань. В Україні можна впровадити методи результативного бюджетування, коли фінансові трансфери будуть прив'язані не тільки до розміру бюджету, але й до результатів, досягнутих на місцях. Для покращення контролю необхідно запровадити механізми санкцій за нецільове використання трансфертів. Це може бути ефективним стимулом для місцевих органів влади та інших бенефіціарів для більш відповідального підходу до витрат [11; 13, с. 118-130].

Система публічних фінансів США є однією з найбільших і найбільш розвинених у світі. Ключові елементи американської фінансової системи, які можуть бути корисні для України, включають: федералізм та фінансова автономія штатів, міжбюджетні трансфери та фінансова підтримка, аудит та фінансовий контроль та прозорість бюджетних процесів.

Однією з основних рис американської фінансової системи є федералізм, який дозволяє штатам значною мірою контролювати свої бюджети, розподіляти фінансові ресурси та приймати рішення щодо використання державних коштів. Це забезпечує більш ефективне управління фінансами на місцевому рівні. У США розвинена система міжбюджетних трансфертів, яка забезпечує фінансове вирівнювання між штатом і федеральним урядом. Програми федеральних грантів і субвенцій допомагають фінансувати соціальні програми, освіту та охорону здоров'я в штатах з обмеженими фінансовими ресурсами. Система фінансового контролю в США є однією з найбільш розвинених у світі, з використанням спеціалізованих аудиторських органів, таких як Генеральна інспекція уряду США (GAO). Вони здійснюють регулярний контроль за використанням федеральних коштів і займаються аудитом ефективності програм державних витрат. В США бюджетні процеси є відкритими і прозорими для громадян, що дозволяє забезпечити високий рівень довіри до фінансових установ і ефективне використання державних ресурсів. Ця система включає публікацію бюджетних звітів, даних про витрати та доходи, що дозволяє громадянам та медіа здійснювати контроль.

Взагалі Українська система фінансової децентралізації вже наближається до американської моделі, коли місцеві органи влади мають більшу автономію у фінансових питаннях. Однак в Україні ще існує потреба в удосконаленні механізмів міжбюджетного вирівнювання, щоб зменшити різницю між багатими і бідними регіонами, як це вдалося зробити в США. В Україні необхідно розробити більш прозорі механізми розподілу міжбюджетних трансфертів. Американська практика використання федеральних грантів і субвенцій для фінансування місцевих програм може бути адаптована для підтримки соціальних ініціатив в Україні. Україна має значний потенціал для покращення системи аудиту та фінансового контролю. США активно використовують незалежні органи для моніторингу ефективності використання публічних фінансів, що сприяє забезпеченню прозорості і підвищенню ефективності витрат. Україні варто більше уваги приділяти публічному доступу до бюджетної інформації. Американська система відкритих даних може стати корисним прикладом для посилення довіри до урядових структур в Україні [1; 12, с. 108].

Успішний досвід США у використанні федеральних грантів для підтримки соціальних і інфраструктурних програм може бути адаптований для українських реалій. Україна повинна посилити роль незалежних органів аудиту, які здійснюють контроль за використанням публічних фінансів. Це допоможе знизити рівень корупції та забезпечити ефективне використання бюджетних коштів. Важливим кроком для України є вдосконалення системи публікації фінансової інформації. Відкриті бюджети, доступ до даних про державні витрати та доходи сприятимуть підвищенню довіри громадян до органів влади.

Висновок. Правові аспекти фінансування повної загальної середньої освіти в Україні мають ключове значення для забезпечення доступу до якісної освіти та реалізації конституційного права громадян на навчання. Аналіз сучасного стану законодавчого регулювання, фінансових механізмів та практики розподілу бюджетних ресурсів свідчить про наявність низки викликів, серед яких недостатність фінансування, непрозорість механізмів міжбюджетних трансфертів, регіональні диспропорції у фінансуванні та потреба в посиленні фінансового контролю.

Перспективи удосконалення полягають у гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, підвищенні прозорості бюджетних процесів, впровадженні новітніх фінансових інструментів, зокрема публічно-приватного партнерства, а також у забезпеченні рівномірного розподілу фінансових ресурсів між регіонами. Застосування міжнародного досвіду, зокрема США та країн Європейського Союзу, у створенні ефективних фінансових механізмів може сприяти вдосконаленню системи фінансування освіти в Україні.

Таким чином, вирішення проблем фінансування загальної середньої освіти вимагає комплексного підходу, який включає оновлення законодавчої бази, вдосконалення механізмів фінансування та посилення відповідальності за раціональне використання бюджетних коштів. Це стане запорукою стабільного розвитку освітньої системи, підвищення її якості та конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Перспективи подальших розробок. Подальші дослідження у сфері фінансування повної загальної

середньої освіти в Україні мають зосереджуватися на вивченні та адаптації міжнародного досвіду, зокрема моделей фінансування у країнах з розвинутою системою освіти, впровадженні цифрових інструментів управління освітніми бюджетами, удосконаленні законодавчої бази для забезпечення гнучких фінансових механізмів, а також розробці ефективних стратегій соціальної справедливості для рівного доступу до освіти. Необхідно посилити фінансовий контроль, забезпечити прозорість використання коштів через цифрові платформи, оцінювати вплив фінансування на якість освіти, а також підвищувати фінансову грамотність керівників освітніх закладів. Ці кроки сприятимуть формуванню ефективної, прозорої та справедливої системи фінансування освіти, що відповідатиме сучасним викликам та потребам суспільства.

Список використаних джерел:

1. International Bank for Reconstruction and Development. Ukraine Education Reform : Challenges and Recommendations. URL : <https://www.worldbank.org/>
2. OECD. Education at a Glance 2023 : OECD Indicators. URL : <https://www.oecd.org/education/>
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Закон України "Про повну загальну середню освіту" від 16.01.2020 № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку використання коштів освітньої субвенції" від 14.01.2015 № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF>
7. Аналітичний звіт: Фінансування освіти в Україні. *Центр економічної стратегії, 2022.* URL : <https://ces.org.ua/>
8. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт.* URL : <https://ukrstat.gov.ua>
9. Європейська комісія. Освітні ініціативи та фінансування. URL : <https://ec.europa.eu/education/>
10. Кремень В. Г., Луговий В. І., Топузов О. М. Реалізація Національною академією педагогічних наук України пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2023.є № 5(1). URL : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5101>
11. Круглякова В. В., Вацяк Д. І., Олійник А. В. Вплив міжбюджетних трансфертів на фінансове вирівнювання територій. *Ефективна економіка.* 2020. № 4. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7786>
12. Локшина О. І., Глушко О. З., Джурило А. П., Кравченко С. М., Нікольська Н. В., Тименко М. М., Шпарик О. М. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї : монографія ; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 350 с.
13. Назукова Н. Інструментарій оцінки напрямів бюджетного фінансування освіти у посткризових умовах. *Екон. прогнозування. Економіка в умовах сучасних трансформацій.* 2021. № 3. С. 118-130.
14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови) ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
15. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL : <https://mon.gov.ua/>
16. Освітній портал. Аналітика щодо фінансування шкіл в Україні. URL : <https://osvita.ua/>
17. Рекомендації Ради Європи щодо фінансування освіти у державах-членах. URL : <https://rm.coe.int/>
18. Тоцька О. Л., Титаренко І. О. Фінансування освіти України з бюджетів різних рівнів в умовах війни. *Освітня аналітика України. Фінансово-економічні аспекти освіти.* 2023. № 3(24). С. 34-44.
19. Чижевський Б. Г. Особливості управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти. *Вісник післядипломної освіти : збірник наукових праць. Серія "Педагогічні науки".* Вип. 2024. 29(58). С. 201-254.

Дата надходження статті: 21.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025